

ГОРДІЙЧУК М. А.,
аспірант кафедри цивільно-правових
дисциплін
(Волинський національний університет
імені Лесі Українки)

УДК 349.6

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.25>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ЛІСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

У статті здійснено теоретико-правовий аналіз сучасного та перспективного нормативно-правового регулювання забезпечення екологічної стійкості лісів в умовах воєнного та повоєнного відновлення України в контексті сталого розвитку держави.

Наголошено на прийнятті Державної стратегії управління лісами України до 2035 року, у якій серед основних проблем у сфері лісового господарства, які потребують розв'язання, названа «необхідність забезпечення балансу між екологічними, економічними та соціальними функціями ведення лісового господарства». Доведено, що закладена у Стратегії концепція забезпечення екологічної стійкості лісів не є новою для України, оскільки вона викристалізувалася з ідей та цілей сталого (стійкого) розвитку.

Проаналізовано зміст концепції сталого (стійкого) розвитку й основні положення вітчизняної нормативно-правової бази щодо екологічної стійкості лісів. У Стратегії запропоновано у розрізі загальних цілей передбачити систему положень, які враховують проблематику і шляхи забезпечення екологічної стійкості лісів в умовах воєнного та повоєнного відновлення України, навіть шляхом оформлення їх у вигляді окремого розділу цього акту.

Зроблено висновок, що складна соціально-економічна, екологічна та політична ситуація, в якій нині перебуває Україна, потребує від держави та всього суспільства значних консолідованих зусиль і скоординованих дій у напрямку вироблення стратегії свого подальшого розвитку. Останній, передбачає повну й безумовну перемогу України над державою-агресором і вироблення комплексного плану дій з воєнного та повоєнного відновлення країни, складовою якого має стати належне нормативно-правове забезпечення екологічної стійкості лісів, формування системного комплексу заходів щодо їх відновлення та розвитку. Наголошено, що суттєвого оновлення потребує вітчизняна законодавча база, орієнтована на досягнення загальновідомих світовим співтовариством Цілей сталого розвитку у сфері лісового господарства й забезпечення балансу їх трьох складових – соціальної, економічної та екологічної.

Ключові слова: ліси, лісова галузь, лісове господарство, екологічна стійкість лісів, сталий (стійкий) розвиток, цілі сталого розвитку.

Gordiychuk M. A. Normative and legal provision of ecological sustainability of forests in the conditions of war and post-war reconstruction of Ukraine

The article carries out a theoretical and legal analysis of the modern and perspective legal regulation of ensuring ecological sustainability of forests in the conditions of war and post-war recovery of Ukraine in the context of sustainable development of the state.

Emphasis was placed on the adoption of the State Forest Management Strategy of Ukraine until 2035, in which the “need to ensure a balance between ecological, economic and social functions of forestry management” is named among the main problems in the field of forestry that need to be solved. It has been proven that the concept of ensuring ecological sustainability of forests laid down in the Strategy is not new for Ukraine, as it crystallized from the idea and goals of sustainable (sustainable) development.

The content of the concept of sustainable (sustainable) development and the main provisions of the domestic legal framework regarding the ecological sustainability of forests are analyzed. The Strategy proposes, in terms of general goals, to provide for a system of provisions that take into account the problems and ways of ensuring the ecological sustainability of forests in the conditions of war and post-war reconstruction of Ukraine, even by drafting them in the form of a separate section of this act.

It was concluded that the complex socio-economic, ecological and political situation in which Ukraine is currently located requires significant consolidated efforts and coordinated actions from the state and the entire society in the direction of developing a strategy for its further development. The latter provides for the complete and unconditional victory of Ukraine over the aggressor state and the development of a comprehensive action plan for the war and post-war reconstruction of the country, which should include proper regulatory and legal support for the ecological sustainability of forests, and the formation of a systematic set of measures for their restoration and development. It was emphasized that the national legislative framework, aimed at achieving the Sustainable Development Goals recognized by the world community in the field of forestry and ensuring the balance of their three components – social, economic and ecological, needs significant updating.

Key words: *forests, forest sector, forestry, ecological sustainability of forests, sustainable (sustainable) development, goals of sustainable development.*

Вступ. Пріоритетним напрямом стратегічного розвитку України тривалий час було й залишається досягнення Цілей сталого (стійкого) розвитку, які сформульовані, визнані й підтримуються усією світовою спільнотою. Необхідність забезпечення балансу економічної, соціальної та екологічної складових сталого розвитку сьогодні все більше актуалізується у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ в нашу державу й потребою ліквідації спричинених цим руйнівних наслідків, спричинених докільню, у тому числі вітчизняній лісовій галузі.

За даними Рахункової палати, триваюча широкомасштабна збройна агресія РФ проти України суттєво впливає на національне лісове господарство – 2,9 млн га лісів мають різні рівні пошкодження. Станом на 30.06.2023 розмір шкоди та збитків, завданих державним та комунальним лісгосподарським підприємствам, за розрахунками Держлісагентства, становить 1 129,4 млн грн, у тому числі через неможливість використання корисних властивостей лісів та втрату лісгосподарського виробництва – 910,3 млн грн, недоотримання доходу від непроведення рубок та невикористання лісових ділянок – 212 млн гривень. Водночас констатується, що постійні атаки на цивільну інфраструктуру зумовлюють високий попит на лісову продукцію для виробництва тепла та використання деревини у відновлювальних роботах [1, с. 8-9].

Проблематика забезпечення екологічної стійкості лісів тією чи іншою мірою висвітлювалася у роботах таких авторів, як М. Б. Бизова, О. О. Веклич, А. А. Головка, А. М. Дейнека, Л. Д. Загвойська, Я. В. Коваль, В. І. Курило, Я. М. Лазаренко, І. М. Лицур, П. В. Мельник, С. В. Мішенін, М. В. Римар, І. М. Синякевич, І. П. Соловій, І. Є. Ярова та інших. Однак питання нормативно-правового забезпечення екологічної стійкості лісів в умовах воєнного та повоєнного відновлення України ще залишаються мало дослідженими.

Постановка завдання. Метою статті є проведення теоретико-правового аналізу сучасного й перспективного правового регулювання забезпечення екологічної стійкості лісів в умовах воєнного та повоєнного відновлення України в контексті сталого розвитку держави.

Результати дослідження. Знаковою подією для усієї вітчизняної лісової галузі стало схвалення розпорядженням Кабінету Міністрів України Державної стратегії управління лісами України до 2035 року (далі – Стратегія). Серед основних проблем у сфері лісового господарства, які потребують розв’язання, в цьому акті першою називається «необхідність забезпечення балансу між екологічними, економічними та соціальними функціями ведення лісового господарства» [2].

Сама ж Стратегія спрямована на визначення стратегічних цілей та показників для розв’язання екологічних, економічних та соціальних проблем лісового господарства та створення умов для його сталого розвитку з урахуванням географічних та інших особливостей (у тому числі такої цілі, як забезпечення екологічної стійкості), а метою її розроблення, крім іншого, визначено «забезпечення ефективного управління лісами на основі забезпечення сталого ведення лісового господарства» [2].

Вказаний документ був розроблений Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України за участі WWF-Україна [3] та після тривалого громадського обговорення і стратегічної екологічної оцінки був прийнятий 29.12.2021 на виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23.03.2021 «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації» [4].

Слід зауважити, що закладена у Стратегії концепція забезпечення екологічної стійкості лісів не є новою для України, оскільки вона фактично викристалізувалася з ідеї та цілей сталого (стійкого) розвитку. Як слушно зазначається у науковій літературі, поняття «сталій розвиток» (англ. – «sustainable development») має безліч трактувань і варіацій, однак найпоширенішим є визначення Міжнародної комісії ООН з навколишнього середовища і розвитку: сталій розвиток визначається нею як розвиток, за якого «задоволення потреб теперішнього часу не підриває здатності майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [5, с. 105]. Сталій розвиток розуміють як спосіб організації діяльності суспільства, за якою воно зможе існувати в довгостроковій перспективі. Він ставить за мету досягнення економічної та соціальної справедливості, збереження навколишнього середовища та відновлення використаних природних ресурсів. Сутність сталого розвитку полягає у визначенні життєздатних схем, які враховують і збалансовують економічні, соціальні й екологічні аспекти людської діяльності [6, с. 94].

Отже, стійкий (сталій) розвиток передбачає гармонійне поєднання трьох складових та ґрунтується на змісті й формулюваннях міжнародних і національних правових актів, які визначають необхідність досягнення цілей сталого розвитку в економічній, екологічній та соціальній сферах. Серед міжнародних документів слід назвати прийняту 25.09.2015 Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», якою оголошено новий план дій, орієнтований на виведення світу на траєкторію сталого та життєстійкого розвитку, що включає сімнадцять цілей сталого розвитку і сто шістьдесят дев’ять завдань [7].

Підтримуючи проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об’єднаних Націй від 25.09.2015 № 70/1 глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року та результати їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, Указом Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 № 722/2019 визначено необхідність забезпечення дотримання усіх сімнадцяти цілей, серед яких – «захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття» [8], адже, як засвідчують статистичні дані, лісистість становить 15,9 відсотка території України при тому, що оптимальним, за європейськими рекомендаціями, є показник лісистості 20 відсотків,

для досягнення якого ще до повномасштабного вторгнення необхідно було створити більше двох мільйонів гектарів нових лісів [12].

Окремі положення щодо екологічної стійкості лісів містяться у й профільному акті – Лісовому кодексі України, яким, зокрема, встановлено, що «Лісові відносини – суспільні відносини, які стосуються володіння, користування та розпоряджання лісами і спрямовуються на забезпечення охорони, відтворення та сталого використання лісових ресурсів з урахуванням екологічних, економічних, соціальних та інших інтересів суспільства» [9]. Цим же документом передбачаються [9]: 1) обов'язок постійних лісокористувачів забезпечувати охорону, захист, відтворення, підвищення продуктивності лісових насаджень, посилення їх корисних властивостей, підвищення родючості ґрунтів, вжиття інших заходів відповідно до законодавства на основі принципів сталого розвитку (п. 1 ч. 2 ст. 19); 2) завдання організації лісового господарства – забезпечення його ведення на засадах сталого розвитку (ст. 34); 3) проект організації та розвитку лісового господарства передбачає екологічно обґрунтоване ведення лісового господарства (ч. 2 ст. 48) та має розроблятися на засадах сталого розвитку (ч. 1 ст. 48); 4) моніторинг лісів, як складова частина державної системи моніторингу навколишнього природного середовища, проводиться, крім іншого, шляхом дотримання вимог екологічної безпеки та принципів ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку (ч. 2 ст. 55) та ін.

Отже, можна констатувати, що вітчизняна нормативно-правова база містить низку як загальних, так і спеціальних норм щодо екологічної стійкості лісів, які ґрунтуються на сформованих міжнародною спільнотою цілях сталого розвитку, досягнення яких в нинішніх українських реаліях є як ніколи актуальним. Необхідність забезпечення екологічної стійкості лісів, її нормативно-правового закріплення та практичного втілення в життя є результатом прагнення вирішити екологічні проблеми в цій сфері, наявні кілька останніх десятиліть та суттєво поглиблені в Україні в результаті повномасштабного вторгнення РФ в нашу державу 24 лютого 2022 року.

Звичайно, Стратегія, як програмний документ, спрямований на визначення стратегічних цілей та показників для розв'язання екологічних, економічних і соціальних проблем лісового господарства та створення умов для його сталого розвитку, визначає комплекс заходів для забезпечення екологічної стійкості лісів в Україні. Водночас, як слушно зауважують фахівці, окремим нормам цього документу бракує чіткості, що може стати на заваді її реалізації в повному обсязі. Це, наприклад, стосується фінансових інструментів реалізації Стратегії та відсутності достатньої кількості чітких індикаторів, за якими можна було б відстежувати успішність її виконання [3].

Крім цього, оскільки Стратегія розрахована на тривалий період часу – до 2035 року, на нашу думку, у ній у розрізі загальних цілей обов'язково слід передбачити систему положень, які враховують проблематику і шляхи забезпечення екологічної стійкості лісів в умовах воєнного та повоєнного відновлення України, можливо, навіть шляхом оформлення їх у вигляді окремого розділу Стратегії.

Такий підхід у нинішніх умовах видається вкрай нагальним. У цьому контексті слід навести позицію В. В. Носіка, який констатує той факт, що війна в Україні заподіює колосальну шкоду сільському господарству, агробізнесу, соціальній сфері села, екологічним системам на мільярди доларів, які в умовах воєнного стану об'єктивно не можуть бути компенсовані сільськогосподарським товаровиробникам, суб'єктам агробізнесу, селянам, територіальним громадам, державі, Українському народові. Відтак актуальними постають питання щодо розробки законів з питань реалізації ст. 41 Конституції України щодо відшкодування шкоди, заподіяної власникам землі і землекористувачам, сільському господарству, суб'єктам агробізнесу, соціальній сфері села, екологічним системам внаслідок російської агресії та геноциду і екоциду проти Українського народу, оскільки у нормах чинного земельного, аграрного, природоресурсного, екологічного, цивільного, та іншого законодавства ці питання потребують врегулювання [10, с. 33].

Повною мірою ці положення стосуються і національної сфери лісового господарства, а тому потребують негайного вирішення щонайменше на рівні формування відповідної правової бази. Обов'язковим видається розробка системи поточних і перспективних заходів щодо розмінування, очищення і відновлення лісів на звільнених від ворога територіях, а також окреслення плану відповідних дій на тимчасово окупованих територіях після їх звільнення.

Слід зауважити, що окремі положення стосовно забезпечення екологічної стійкості лісів в умовах воєнного та повоєнного відновлення України в Стратегії все ж наявні. Зокрема, серед проблем, які потребують розв'язання, вказуються шкода та збитки, завдані лісовому господарству внаслідок збройної агресії рф проти України, а в розділі II «Аналіз поточного стану справ лісового господарства, тенденції та обґрунтування щодо необхідності розв'язання виявлених проблем» констатується, що збройна агресія рф проти України щодня створює загрозливі умови для екологічної безпеки людей, заподіює значну шкоду лісам та іншим природним екосистемам, загрожує можливості провадження лісгосподарської діяльності в країні. Одночасно зазначається таке: «Починаючи з 20 лютого 2014 р. бойові дії продовжуються на площі близько 2731 тис. гектарів. У лісах переміщується важка військова техніка, велися або ведуться бойові дії, що може призвести як до забруднення вибухонебезпечними предметами, так і до порушення наземних екосистем, ґрунтів, водних об'єктів та водогосподарських систем. Накопичення твердих побутових відходів, знищеної військової техніки матиме негативний вплив на навколишнє природне середовище у довгостроковій перспективі. На сьогодні визначити повний обсяг збитків, завданих лісовому господарству, неможливо через забруднення окремих ділянок лісів вибухонебезпечними предметами» [2].

На окрему увагу заслуговують норми Стратегії, відповідно до яких ефективно управління лісами передбачається, крім іншого, здійснювати шляхом розроблення та виконання програм реабілітації лісів і відновлення лісових природних комплексів, пошкоджених внаслідок бойових дій, а також удосконалення методів управління лісовими об'єктами природно-заповідних територій у зоні відчуження та лісах, пошкоджених внаслідок бойових дій [2].

Водночас доцільно наголосити, що наведеними вище положеннями стосовно забезпечення екологічної стійкості лісів в умовах воєнного та повоєнного відновлення нашої країни Стратегія була доповнена тільки у вересні 2023 року шляхом прийняття відповідного розпорядження Кабінету Міністрів України [11].

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна зробити наступні висновки. Складна соціально-економічна, екологічна та політична ситуація, в якій нині перебуває Україна, потребує від держави та всього суспільства значних консолідованих зусиль і скоординованих дій у напрямку вироблення стратегії свого подальшого розвитку. Останній, безумовно, у першу чергу передбачає повну й безумовну перемогу України над державою-агресором і вироблення комплексного плану дій з воєнного та повоєнного відновлення країни, складовою якого має стати належне нормативно-правове забезпечення екологічної стійкості лісів, формування системного комплексу заходів щодо їх відновлення та розвитку.

Зважаючи на це, суттєвого оновлення потребує вітчизняна законодавча база, орієнтована на досягнення загальноновизнаних світовим співтовариством Цілей сталого розвитку у сфері лісового господарства й забезпечення балансу їх трьох складових – соціальної, економічної та екологічної. Причому остання не повинна залишатися поза увагою влади, оскільки наслідки неврахування стану довкілля й потреби у його відновленні можуть бути фатальними як для України, так і для всього світу.

Список використаних джерел:

1. Звіт про результати аудиту ефективності виконання повноважень державними органами в частині забезпечення контролю своєчасності, повноти нарахування та сплати податків та інших надходжень до державного бюджету суб'єктами господарювання у сфері лісового господарства, затверджений рішенням Рахункової палати від 23.11.2023 № 28-1.

URL: https://www.rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2023/28-1_2023/Zvit_28-1_2023.pdf (дата звернення: 15.12.2023).

2. Державна стратегія управління лісами України до 2035 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1777-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.12.2023).

3. Плига А. Важливість прийняття Державної стратегії управління лісами України. URL: <https://wwf.ua/?6007316/forests-strategy> (дата звернення: 11.12.2023).

4. Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23.03.2021, введене в дію Указом Президента України від 23.03.2021 № 111/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0018525-21#Text> (дата звернення: 16.12.2023).

5. Зеркалов Д. В. Екологічна безпека та охорона довкілля. Електрон. дані. Київ : Основа, 2011. 514 с. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. Систем. вимоги : Pentium; 512 Mb RAM; Windows 98/2000/XP; Acrobat Reader 7.0. URL: <http://zerkalov.kiev.ua/sites/default/files/ebod-mz.pdf> (дата звернення: 16.12.2023).

6. Капінос Г., Ларіонова К. Проблеми управління сталим розвитком України в умовах війни. *Modeling the development of the economic systems*. 2023. № 1. С. 93–103.

7. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25.09.2015 № 70/1. URL: <http://sdg.org.ua/ua/resources-2/344-2030-2015> (дата звернення: 09.12.2023).

8. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 17.12.2023).

9. Лісовий кодекс України : Закон України від 21.01.1994 № 3852-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text> (дата звернення: 11.09.2023).

10. Носік В. В. Законодавче забезпечення права на доступ до використання сільськогосподарських земель в умовах воєнного стану як передумова продовольчої безпеки. *Продовольча та екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для України та світу* : тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної онлайн / офлайн конференції (м. Київ, 16 вересня 2022 р.). Київ : ФОП Ямчинський О. В., 2022. С. 30–33.

11. Про внесення змін до розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1777 : розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.09.2023 № 840-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840-2023-%D1%80#n2> (дата звернення: 15.12.2023).

12. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 15.12.2023).

